

Piristävä näkökulma Viipurin läänin keskiaikaan

Jukka Korpela: Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2004. 364 s.

■ Viipurin läänin menneisyyteen on peilattu ja peilataan voimakkaita kansallisia ja poliittisia tunteja, joten siitä ei ole helppoa kirjoittaa. Jukka Korpelan teos *Viipurin linnaläänin synty* onnistuu kuitenkin tarjoamaan virkistävän esityksen alueen keskiaikaisista vaiheista.

Teos heijastelee kirjoitusajankohtansa jännitteitä ja historiantutkimuksen nykyistä muutossuuntaa. Kirjahankkeen taustalla ja tutkimuksen lähtökohdissa hämmöttävät kansallisten historiantulkintojen perinteet. Korpela tekee kuitenkin selvän pesäeron vanhoihin tulkintoihin. Kansallisten tulkintojen sijasta tutkimusnäkökulma kytkeytyy enemmänkin ajankohtaisiin integraation ja monikulttuurisuuden teemoihin, paikallisen ja ”ylipaikallisen” vuorovaikutukseen.

Korpela ei helli klassisia tulkintoja idän ja lännen keskiaikaisesta vastakkainasettelusta. Syrjään jäävät Väinö Voionmaan esitykset karjalaisen heimon ominaispiirteistä, samoin Jalmary Jaakkolan värikylläiset

tulkinnat yhtenäisestä kansasta, joka seisoi yhtenä miehenä valovoimaisten ja itsenäisten Viipurin linnanpäälliköiden tukena.

Nykyisten valtiorajojen molemmin puolin Viipurin läänistä on esitetty ja esitetään tulkintoja, jotka korostavat vaihtoehtoisesti joko suomalaisten tai venäläisten – vaihtoehtoisesti myös saamelaisten ja karjalaisten – kulttuuripiirteiden varhaisuutta ja erityistä merkitystä. Epämieluisiksi koetut kulttuuripiirteet taas on usein leimattu rajantakaisiksi tuontitavaroiksi. Itä-Euroopan historian asiantuntijana Jukka Korpela käyttää, kommentoi ja kritisoi niin suomalaista kuin venäläistäkin tutkimusperinnettä. Kritiikki kohdistuu erityisesti kansallisen historian kirjoituksen luomiin jyrkkiin kansallisuus- ja vihollisuuskuviin.

Korpela toteaa, että Viipurin läänin asukkaita eivät keskiajalla jakaneet valtiolliset tai kansalliset rajat. Viipurin läänin alueella eli monenlaisia kulttuuriryhmiä. Nämä eivät mieltäneet itseään sen paremmin karjalaisiksi, suomalaisiksi tai venäläisiksi, vaan samastuivat enemmänkin pieniin paikallisyhteisöihinsä. Jos rajalinjoja oli, ne kulkivat pikemminkin vanhojen paikalliskulttuurien sekä valtakeskuksiin juurtuvien kirkollisten ja poliittisten vallankäyttäjien välillä.

Kehittyvä kansainvälinen kauppa ja lähiseutujen ruhtinaskunnat ulottivat vähitellen vaikutusvaltaansa alueelle ja vahvistivat vallan ”etäpesäkkeitä”, joista pidettiin yhteyttä maitten ja merien taa. Harvaan asutut takamaat saattoivat sen sijaan elää hyvinkin omissa

oloissaan, eivätkä paikalliset asukkaat samastuneet keskusten johtohahmoihin. Vasta keskiajan lopulla osa alueen asukkaista oli omaksunut kristinuskon ja valloittajien hallintotavan – itäisen tai läntisen. Tällöin he alkoivat tuntea laajempaa yhteenkuuluvuutta valtakuntaan ja sen asukkaisiin – osa lännen, osa idän suuntaan. Prosessi ei kuitenkaan ollut ristiriidaton tai vääjäämätön.

Viipurin läänin alue ei Korpelan tulkinnoissa linkity ensisijaisesti osaksi nykyistä Suomea. Katse kohdistuu enemmänkin siihen, miten alueen asukkaat olivat yhteydessä kehittyviin eurooppalaisiin valtakeskukseen. Tällöin korostuvat vesistöyhteydet Novgorodiin, Tallinaan ja nykyisen Ruotsin alueelle. Kun Korpela esimerkiksi käsittelee 1300-luvulla tehtyjä suunnitelmia Viipurin oman hiippakunnan perustamiseksi, hän ei hae puuhamiehiä Suomen ja Turun suunnalta. Sen sijaan hän suuntaa katseensa Ruotsiin ja arvioi, että taustalla vaikuttivat Pyhään Birgittaan linkittyneet ruotsalaiset ylimyspiirit.

Keskiaikaisten lähteiden niukkuus ja tulkinta ovat ainainen ongelma. *Viipurin läänin historia II* linkittyy viime vuosikymmenten tutkimussuuntaukseen, joka muistuttaa tietojemme ja tulkintojemme aikasidonnaisuudesta. Kuten Korpela muistuttaa, moniin kysymyksiin ei parhaalla tahdollaakaan voi löytää vastausta. Keskiajan yhteiskuntaa tai kulttuuria ei myöskään voi ennallistaa 1500-luvun lähteistä tai 1800-luvulla kerätystä kansanperinteestä.

Aikalaistenkaan laatimat

kronikat tai hallintoasiakirjat eivät pyrkinet todenmukaisuuteen tai autenttisuuteen sanan nykyisessä merkityksessä. Ne eivät aina auta tapahtumahistorian jäljittämässä, vaikka sopivatkin kertomaan kirjoitusajankohtansa poliittisista pyrkimyksistä tai aikalaisten maailmankuvasta ja kulttuurisista käsityksistä.

Tämä koskee erityisesti lähteitä, jotka kertovat alueen ”alkuperäisistä” paikalliskulttuureista. Korpela analysoi sekä katolisen että ortodoksisen kirkon, sekä läntisen että itäisen hallinnon tuottamia kuvauksia eräseutujen asukkaista. Hän korostaa, että säilyneet lähteet ovat valloittajien ja käännyttäjien tuottamia. Kun nämä kuvasivat paikallisia tapoja, hallintoa, verotusta ja uskontoa, he käyttivät paikallisille vieraita käsitteitä.

Kirjallisten lähteiden rinnalla ja sijasta onkin tärkeää käyttää arkeologian ja sen lähitieteiden tuottamaa tutkimusta, joka on kehittynyt viime vuosina vauhdilla. Niiden avulla voidaan perehtyä entistä läheisemmin muihinkin kuin kirjallisissa lähteissä mainittuihin johtohenkilöihin. Lasiesinelöydöt, kalmistotutkimukset sekä uudet siitepöly- ja ajoitusanalyysit haastavat aiemmat tulkinnot esimerkiksi materiaalisesta kulttuurista ja maanviljelyksen kehityksestä.

Arkeologian, taidehistorian ja historiantutkimuksen tuloksia esitellään leipätekstin lisäksi tietolaatikoissa, joita ovat kirjoittaneet eri aihepiirien asiantuntijat. *Viipurin läänin historia II* onkin kokonaisuutena osoitus siitä, että suomalaisen keskiajantutkimus

voi hyvin, ja että lisää tutkimustuloksia on luvassa tulevina vuosina.

Viipurin läänin tutkimuksessa kiinnostavia ovat paitsi itse menneisyys, myös historiografiset muutokset. Korpelan teos on historiografisestikin kiinnostava, sillä hän käsittelee ja analysoi yksittäisiä ja yleisiä tulkintojen muutoksia. Välillä vanhan tutkimusperinteen kommentointi tuntuu liiaksikin hidastavan kerrontaa, mutta peilaamista aiempiin tulkintoihin tarvitaan.

Yleisesityksenä *Viipurin läänin historia II* ei välttämättä laji-tyypille ominaisia ongelmia. Eri teemoihin on vaikeaa paneutua yhtä perinpohjaisesti. Joissakin kohdin on lähteiden luettelemisen ja ylimalkaisuuden tuntua, ja pääosin teos käsittelee – osin lähteiden pakosta – Viipurin kaltaisia keskustoja. Osa kuvista ja tietolaatikoista jää hiukan irralleen leipätekstistä ja Viipurin läänin historiasta.

Lähtökohdiltaan ja yleisoteeltaan *Viipurin läänin historia II* tarjoaa joka tapauksessa tuoreen näkökulman merkityksillä ladattuun tutkimuskohteeseen. Teoksen parhainta antia ovat esimerkit siitä, miten aiemman tutkimuksen kysymykset voi kyseenalaistaa. Esimerkiksi Pähkinäsaaren rauhaa käsitelleessään Korpela ei kysy, missä rauhan raja kulki tai voidaanko sitä löytää, vaan kyseenalaistaa sen, yritettiinkö 1300-luvulla edes sopia tarkkoja rajalinjoja.

Viipurin läänin historia II kiinnostaa varmasti alueellisena historiaesityksenä, mutta myös yleisemmin keskiajantutkimuksen, historiografisen

keskustelun ja aineistoanalyysin näkökulmista.

Anu Labtinen